

Skandinavien – vort fædreland

Modtagelsen af studenter fra de andre skandinaviske lande i København 1845. Maleri af Jørgen Sonne 1847. Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot. Foto: Hans Petersen

David Kyng 28.11.2021

HISTORIE // ANMELDELSE – I første halvdel af 1800-tallet opstod en bevægelse, der arbejdede for skabelsen af et samlet Skandinavien. Den er i det meste af historieskrivningen blevet fremstillet som håbløst naiv og urealistisk. Men hvad nu hvis bevægelsen ikke var dømt til fiasko på forhånd? Så kunne vi måske i dag have levet i et samlet Skandinavien. Det er påstanden i en ny bog om kampen for et forenet Skandinavien: *Union eller undergang*.

Union eller undergang – Kampen for et forenet Skandinavien

Forfattere: Rasmus Glenthøj og Morten Nordhagen Ottosen:

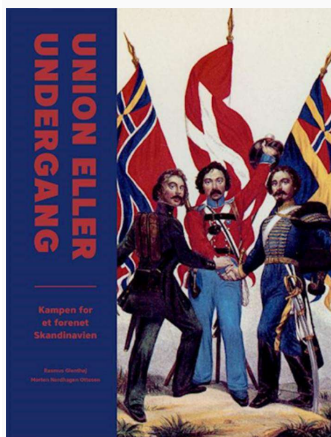
Gads Forlag 2021. 632 sider. 399,95 kr.

Union eller undergang er skrevet i samarbejde mellem en dansk og en norsk historiker, Rasmus Glenthøj og Morten Nordhagen Ottosen. De foretager i bogen en gennemgribende revision af den måde, skandinavismen er blevet behandlet i den grundfortælling, der har præget historieskrivningen i alle de skandinaviske lande siden den politiske skandinavismes uddøen omkring 1870.

Skandinavismen fremstilles i grundfortællingen som en verdensfjern drøm, der florerede blandt studenter, der havde set lidt for dybt i punchebowlen. De verdensfjerne studenter kom senere til magten i Danmark. Her stod de ifølge grundfortællingen stædigt fast på, at Slesvig skulle integreres i kongeriget Danmark (*Danmark til Ejderen*).

Skandinavismen sejrede ikke, men behøvede det at være gået sådan?
Grundfortællingen har i alt for høj grad taget antiskandinavisternes tolkning af begivenhederne efter 1864 for gode varer

Ejderpolitikken førte til den nationale katastrofe i 1864, hvor Danmark mistede hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg. Billedet af den fanatiske fastholdelse af Ejderpolitikken blev drevet helt ud i karikaturen i fremstillingen af Monrad i DR's tv-serie om 1864.

En transnational tilgang til skandinavismen

Glenthoj og Ottosen tager afstand fra denne grundfortælling og forsøger at komme ud af den nationale spændetrøje, som historieskrivningen ofte befinder sig i. I stedet for at skrive skandinavismen ind i et dansk, svensk eller norsk narrativ tilstræber de en transnational tilgang. Det er endvidere deres ambition at undlade at se skandinavismen i bagklogskabens lys. Skandinavismen sejrede ikke, men behøvede det at være gået sådan?

Grundfortællingen har i alt for høj grad taget anti-skandinavisternes tolkning af begivenhederne efter 1864 for gode varer. I Danmark var anti-skandinavisterne overvejende konservative helstatstilhængere, dvs. tilhængere af opretholdelsen af det danske monarki bestående af kongeriget og hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg.

Skandinavismen var især udbredt blandt de nationalliberale, men også dele af Venstre (før det blev et egentligt politisk parti) bakkede op om skandinavismen.

Det var således i de mest nationalistiske kredse, at skandinavismen slog an. Glenthoj og Ottosen skelner mellem svag og stærk skandinavisme. Den svage skandinavisme stod ikke i modsætning til dyrkelsen af dansk, svensk eller norsk national identitet. Den stærke skandinavisme forudsatte derimod en egentlig sammensmeltning af nationerne. Der var således mange forskellige bud på, hvordan et samlet Skandinavien skulle se ud.

Småt er dødsdømt

Dyrkelsen af skandinavismen hang sammen med forestillingen om *tærskelprincippet*, som var fremherskende i perioden ca. 1830-1880. Det indebar, at en nation skulle have en vis størrelse for at være levedygtig. Det gjaldt både militært, økonomisk og kulturelt.

Danmark, som endte på den tabende side efter Napoleonskrigene, mistede Norge, og frygten for national udslettelse var udbredt. I Sverige var situationen lidt anderledes, da Norge var blevet underlagt den svenske konge i en svensk-norsk union. Men Sverige havde mistet Finland til Rusland, og man følte sig i det hele taget truet af Rusland. Der var således behov for at indgå i større enheder.

Wienersystemet

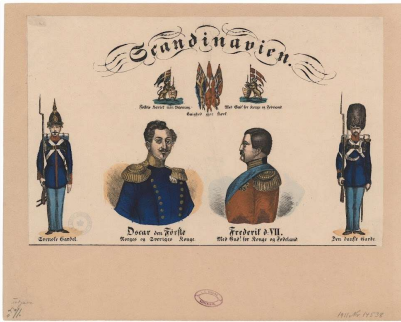
Rusland var den dominerende magt i Europa i det system, der blev etableret på Wienerkongressen efter Napoleonskrigene, hvor der var vægt på bevarelse af status quo – og ikke mindst bevarelse af den dynastiske legitimitet. Nationale bevægelser blev set som undergravende for dette.

Wienersystemet blev midlertidigt ophævet under revolutionerne i 1848. Rusland led nederlag i Krimkrigen 1853-1856, hvilket yderligere svækkede systemet, og åbnede muligheder for de nationale bevægelser, herunder skandinavismen.

I månederne efter krigen var der flere planer om at afsætte Christian 9., indkalde den svensk-norske Karl 15. som konge, og dermed samle Skandinavien. Tidligere forskning har ikke taget disse revolutionsplaner alvorligt, men det mener Glenthøj og Ottosen, at man bør

I revolutionsåret 1848 blev den inkompetente Frederik 7. konge i Danmark. Han afgav den enevældige magt og optog nationalliberale i regeringen. Det skærpede modsætningerne til de tysksindede kræfter i hertugdømmerne og førte til udbruddet af den første slesvigske krig.

Der var store forhåbninger om støtte fra Sverige-Norge til Danmark i krigen. Det blev aldrig rigtigt til noget, men forholdet mellem Frederik og den svensk-norske konge Oscar 1. af Bernadotteslægten blev tæt. Den barnløse Frederik 7. var villig til at gøre en Bernadotte til sin arving og dermed åbne for en forening af rigerne.

Den danske konge Frederik 7. og svensk-norske Oscar 1. stod sammen i foråret 1848. Stik af ukendt ophav. Det Kgl. Bibliotek.

Dynastisk skandinavisme

Da krigen blev afsluttet efter indgriben fra stormagterne med Rusland i spidsen, gennemtvang de, at Christian af Glücksburg blev indsat som tronfølger. Samtidig blev det fastslået, at helstaten skulle genoprettes, og at Danmark ikke måtte knytte Slesvig tættere til kongeriget end Holsten. Skandinavismen gik således fra at være en oppositionel bevægelse til (bl.a.) at være et anliggende for kongehusene.

I forbindelse med Krimkrigen opstod der en ny mulighed for et gennembrud for skandinavismen. Sverige-Norge var på vej til at gå ind i krigen mod Rusland og havde måske trukket Danmark med. Der blev forhandlet om en forsvarsalliance mellem landene, men der kunne ikke opnås enighed, om den skulle omfatte Holsten. Sverige-Norge ville ikke forpligte sig til at forsvare Holsten, mens Frederik 7. insisterede på, at det skandinaviske projekt skulle inkludere hele helstaten.

1864

Næste vindue for skandinavismens gennemførelse opstod i forbindelse med 1864-krigen. I grundfortællingen beskrives de nationalliberale regerings politik i perioden op til og under krigen, som værende præget af illusioner og national selvovervurdering. Det er Glenthøj og Ottosen ikke enige i. Aftalerne efter 1. slesvigske krig tvang Danmark til at opretholde helstaten, og i rigets fælles anliggender blev man næsten nødt til at gå tilbage til enevælden.

For at bryde dødvandet stillede regeringen mod en krig mod Preussen og de tyske stater – ikke fordi man mente at kunne vinde den, men fordi den kunne bane vejen for en international conference, som kunne løse problemerne. Samtidigt var der intense forhandlinger mellem Danmark og Sverige-Norge om en forsvarsalliance.

[Set fra samtiden var Skandinaviens samling en mulig fremtid – ikke et dødsdømt projekt](#)

Kort før krigens udbrud døde Frederik 7., og da man ikke havde fået ændret tronfølgen, blev den upopulære Glücksburger Christian 9. konge. Hans stålsatte modstand mod en deling af Slesvig vanskeliggjorde den danske

forhandlingsposition på den konference i London, der kom i stand i foråret 1864. De nationalliberale havde derimod længe indstillet sig på, at en deling af Slesvig var nødvendig.

I månederne efter krigen var der flere planer om at afsætte Christian 9., indkalde den svensk-norske Karl 15. som konge og dermed samle Skandinavien. Tidligere forskning har ikke taget disse revolutionsplaner alvorligt, men det mener Glenthøj og Ottosen, at man bør. Planerne blev dog ikke ført ud i livet, da Karl ikke turde støtte dem åbenlyst.

Justitsminister Heltzen mistænkte Jens Julius Hansen (kaldet spidsmusen) for at være en del af en skandinavisk sammensværgelse, der ville vælte Christian 9. Heltzens jagt på spidsmusen blev latterliggjort i samtiden, men arkivstudier viser, at der var grundlag for mistanken. Illustration: Fritz Jürgensen 1865. Statens Museum for Kunst.

Skandinavismen – en forudsigelig fiasko?

I historieskrivningen fremstilles udviklingen ofte som resultat af nødvendige og tvingende årsager. Det, der skete, måtte ske. Den politiske skandinavismes mål blev aldrig realiseret. Derfor anses den i grundfortællingen for utopisk og urealistisk. Det væsentligste argument for, at den ikke kunne realiseres er, at stormagterne var imod.

Men det anfægter Glenthøj og Ottosen. Rusland var imod, men deres indflydelse var dalende efter nederlaget i Krimkrigen. Frankrig og Prøjsen var positivt indstillet overfor skandinavismen, og Storbritannien var også villig til at acceptere et samlet Skandinavien. En af de kilder, som Glenthøj og Ottosen fremdrager og tillægger ny værdi, er et referat af en samtale mellem Bismarck og den danske embedsmand, journalist og hemmelige agent Jens Julius Hansen, hvor Bismarck gav udtryk for stærk tilslutning til skandinavismen.

Skandinavismen vedblev med at være en overvejende elitær bevægelse

Der var således ifølge Glenthøj og Ottosen ikke strukturelle årsager, som gjorde samlingen af Skandinavien principielt umulig. Faktisk var odds for skandinavismens succes bedre end for en af de andre nationale samlingsprojekter, der rent faktisk lykkedes i perioden: Italiens samling. Set fra samtiden var Skandinaviens samling en mulig fremtid – ikke et dødsdømt projekt.

Når projektet ikke blev realiseret, skyldes det forhold, der kunne have været anderledes. Glenthøj og Ottosen peger især på, at skandinavismen manglede en Cavour – den piemontesiske statsmand, der stod i spidsen som Italiens samling.

Det ny narrativ om skandinavismen

Union eller undergang er et monumentalt værk som minutiøst dokumenterer grundlaget for sin argumentation. Forfatterne vedgår åbent, at kildematerialet på nogle punkter er spinkelt. Men det skyldes, at en del af planerne havde karakter af højforræderi eller ikke kunne lægges frem af hensyn til stormagterne. En del af kildematerialet er havnet i *Kakkelovns arkiv*. Der er dog rigeligt tilbage til, at bogens argumentation virker overbevisende.

Den historie, der fortælles, er langt hen ad vejen traditionel, politisk og diplomatisk historie med fokus på de centrale beslutningstagere. Men det skyldes ifølge forfatterne, at skandinavismen aldrig nåede til den fase i en national/pan-national bevægelses historie, hvor den transformeres til en massebevægelse. Skandinavismen vedblev med at være en overvejende elitær bevægelse.

Karl 15. og Frederik 7. mødtes flere gange for at diskutere planerne om en dynastisk sammenslutning af Skandinavien. Her vises Karl 15.s afsejling efter kongemødet på Kronborg i 1860. Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot. Foto: Hans Petersen.

Ikke realiserede muligheder i fortiden kan give anledning til kontrafaktiske spekulationer. Hvad nu hvis ... Men sådanne spekulationer udfolder Glenthøj og Ottosen ikke. Det kan vi andre så gøre, hvis man har hang til det. *Union eller undergang* anskueliggør i hvert fald, at det kan være spændende og perspektivrigt at beskæftige sig med de muligheder, der ikke blev realiseret i den historiske udvikling.

historienationalismeRasmus GlenthøjSkandinavien

David Kyng

